

ภาคผนวก ข
สัมภาษณ์กลุ่ม (Focus Group) สภาองค์กรชุมชนตำบลห้วยต้อน
อ.เมือง จ.ชัยภูมิ

ผู้เข้าประชุมกลุ่ม

- 1.นายประทีป พลมณี
- 2.นายเผด็จ แดงสกุล
- 3.นายทองใบ ปราบภัย
- 4.นายอุทัย เคนจตุรัส
- 5.นายณพรัตน์ โสดาแก้ว

สภาองค์กรชุมชนห้วยต้อน จ.ชัยภูมิ เกิดขึ้นจากการรวมตัวกันของชาวชุมชนโดยมีสาเหตุสำคัญคือความต้องการในการเรียนรู้ร่วมกัน และร่วมกันแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นโดยอาศัยความร่วมมือจากชาวชุมชนด้วยกันเอง ปัจจุบันมีนายอุทัย เคนจตุรัส เป็นประธาน จากการให้ข้อมูลพบว่า การขับเคลื่อนของสภาองค์กรชุมชนนั้น อยู่ในระยะแรกของการรวมตัวกันของชาวบ้าน ซึ่งลักษณะสำคัญขอขบวนการที่พบในชุมชน ก็คือการจัดเวทีสาธารณะเพื่อรับฟังปัญหาของชาวบ้าน ให้ชาวบ้านได้พูดในสิ่งที่ตนเองกำลังประสบพบเจออยู่ โดยอาศัยกระบวนการดังกล่าว เป็นการกระตุ้นให้ชาวบ้านเกิดการรวมตัวกัน เพื่อร่วมกันสะท้อนปัญหาที่หมักหมมมาเป็นระยะเวลายาวนาน ดังคำกล่าวของทองใบ ปราบภัย ที่ว่า “เงินที่ได้มา ส่วนใหญ่เรานำไปจัดการเรียนรู้ โดยผ่านกระบวนการเรียนรู้ร่วมกัน ให้ชาวบ้านตระหนักรู้ ว่าทรัพยากรในชุมชนเรามีอะไรบ้าง” โดยประเด็นที่มีความโดดเด่นที่พบคือ การหาแนวทางร่วมกันในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่อย่างค่อนข้างสมบูรณ์ที่ชุมชนสามารถใช้เป็นแหล่งพึ่งพาได้ หากรู้จักการจัดการทรัพยากรร่วมกัน ด้วยพื้นที่ที่มีความแตกต่างกันค่อนข้างมาก มีทั้งชุมชนที่ตั้งอยู่ในที่ราบ และชุมชนที่ตั้งอยู่ในที่เชิงเขา จึงทำให้ลักษณะการประกอบอาชีพของกลุ่มต่างๆ ที่สังกัดในสภาองค์กรชุมชนค่อนข้างแตกต่างกัน โดยปัญหาหนึ่งที่ชุมชนพบร่วมกันคือ การบริหารจัดการน้ำในลำห้วยชีลอง ซึ่งเป็นแหล่งน้ำสำคัญของตำบล โดยลักษณะปัญหาของห้วยชีลองคือ การมีน้ำมากในฤดูน้ำหลาก และการขาดน้ำในฤดูแล้ง ก่อนหน้านี้มีการขุดลอกลำห้วย แต่บางหมู่บ้านนั้น มีการประชาคมกันเองแล้ว ไม่ยอมให้ขุดลอกลำห้วยบริเวณที่ผ่านหมู่บ้านนั้น เนื่องจากเกรงจะกระทบกับทรัพยากรธรรมชาติที่มีความอ่อนไหวสูง จุดนี้เองที่สภาองค์กรชุมชน ต้องการให้ชาวบ้านในชุมชนเรียนรู้ร่วมกัน เพื่อตระหนักรู้ร่วมกัน และแก้ไขปัญหาาร่วมกัน เนื่องจากหากต่างชุมชนต่างทำไปคนละแนวทาง ในขณะที่ทรัพยากรธรรมชาติส่วนใหญ่ใช้ร่วมกัน ก็ไม่รู้เมื่อใดจะสามารถหาข้อตกลงร่วมกันได้

นอกจากปัญหาการจัดการจัดการห้วยชีลองแล้ว ปัญหาอีกอย่างหนึ่งที่ชาวชุมชนสามารถรับรู้ร่วมกันได้คือ ปัญหาคุณภาพน้ำ เนื่องจากในช่วงต้นปีที่ผ่านมาเกิดเหตุการณ์ชาวบ้านที่ใช้น้ำจากลำห้วยชีลองแล้วเกิดอาการเป็นผื่นคัน จึงมีการร้องเรียนไปทางองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (องค์การบริหารส่วนตำบลห้วยต้อน) และอปท.ก็ได้สืบหาสาเหตุ สันนิษฐานได้ว่า อาจจะเป็นจากพื้นที่ต้นน้ำ ในปัจจุบันได้ถูกใช้เป็นพื้นที่ปลูกยางพาราเป็นจำนวนมาก โดยการปลูกยางพารานั้นต้องใช้สารเคมีเป็นจำนวนมากเช่นเดียวกัน ดังนั้นจึงอาจเป็นไปได้ว่า สารเคมีที่มาจากกา

ปลูกยางพาราบริเวณพื้นที่ต้นน้ำ ซึ่งส่วนใหญ่เป็นพื้นที่เชิงเขา ภูน้ำชะล้างลงห้วยชีลอง เมื่อชาวบ้านใช้ปุ๋ยโคจจึงเกิดอาการแพ้ และเกิดผื่นคันตามมา สภาองค์กรชุมชนจึงเปิดประชุมเพื่อร่วมกันปรึกษาหารือเกี่ยวกับประเด็นดังกล่าว ได้ข้อสรุปว่าจะต้องนำปัญหานี้ร้องเรียนไปยังหน่วยงานที่มีหน้าที่รับผิดชอบระดับจังหวัดหรือส่วนกลาง เนื่องจากพิจารณาร่วมกันแล้วว่า องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นคงไม่สามารถช่วยอะไรได้มาก และก็ได้รับการช่วยเหลือจากหน่วยงานระดับจังหวัดเป็นอย่างดี แม้ผลจากการวิเคราะห์คุณภาพน้ำจะออกมาในแนวทางที่ไม่ชัดเจนก็ตาม กล่าวคือไม่สามารถระบุได้ว่าสาเหตุสำคัญที่ทำให้คุณภาพน้ำต่ำลง นั้นเกิดจากสาเหตุใด ประทีป พลมณี กล่าวถึงปัญหานี้ว่า “ปัญหานี้เกิดจากพื้นที่ต้นน้ำ เป็นพื้นที่ปลูกยางพาราของนายทุน จึงอาศัยสภาองค์กรชุมชน เพื่อหามติ และนำเรื่องนี้เสนอต่ออธิบดีกรมป่าไม้ ในตอนที่มามอหินขาว โดยเราไปยื่นหนังสือด้วยตัวเอง ก็ได้รับการตอบรับจากหน่วยงานภาครัฐเป็นอย่างดี ก็ให้ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมจังหวัด เป็นผู้จัดประชุมแก้ไขปัญหาอย่างเร่งด่วน หลังจากนั้นนำไปพิสูจน์คุณภาพที่ขอนแก่น แต่คำตอบที่ได้มาก็ยังไม่ชัดเจนว่ามาจากสาเหตุใด แต่ทำให้จังหวัดมีความสนใจว่า สภาองค์กรชุมชนเรามีการขับเคลื่อนของภาคประชาชน” คำกล่าวของประทีป สะท้อนให้เห็นว่า แม้เหตุการณ์ที่ชาวบ้านได้รับความเดือดร้อน จะไม่สามารถหาสาเหตุได้ว่าเกิดมาจากอะไร แต่กระบวนการของสภาองค์กรชุมชนที่มีการทำงานร่วมกัน อย่างน้อยคือการปรึกษาหารือกัน ก็ทำให้เป็นพลังที่ทำให้หน่วยงานระดับจังหวัดหรือแม้กระทั่งส่วนกลาง ต้องหันมาให้ความสนใจ เป็นพลังของการรวมตัวกันโดยอาศัยคนในชุมชนกันเอง จัดการปัญหาของชุมชน โดยปัญหาที่ยากแก่การจัดการ ก็สามารถสะท้อนปัญหานั้นๆ สู่หน่วยงานที่มีหน้าที่รับผิดชอบได้ เป็นการสร้างพลังในการต่อรองกับองค์กรภาครัฐ

สำหรับการบริหารจัดการของสภาองค์กรชุมชน คือการใช้เวทีสาธารณะในการหามติร่วมกันของคนในชุมชน ในการจัดการกับทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่ค่อนข้างสมบูรณ์ หรือการแก้ไขปัญหาที่ชุมชนรับรู้ร่วมกัน การดำเนินงานของสภานั้น เป็นไปในลักษณะการสร้างการเรียนรู้ให้แก่ชาวบ้าน การปลูกจิตสำนึกในการรับผิดชอบต่อชุมชนร่วมกัน การกระตุ้นให้คนในชุมชนมีความกระตือรือร้น และสนใจสนใจในปัญหาสาธารณะ ซึ่งนับได้ว่าเป็นช่วงแรกของการเริ่มก่อตั้ง ตรงนี้วิเคราะห์ได้ว่า หลังจากมีการองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ชาวบ้านเริ่มมีความหวังมากขึ้นว่า จะได้รับการช่วยเหลือจากหน่วยงานของรัฐเพิ่มมากขึ้น แต่เมื่อระยะเวลาผ่านไประยะหนึ่ง ก็พบว่าองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ก็คือหน่วยงานของรัฐหน่วยงานหนึ่ง มีผู้บริหารเป็นคนที่มาจากชุมชนเองก็ตาม แต่ก็ด้วยเรื่องระเบียบที่มากมายจากลักษณะของหน่วยงานภาครัฐ ก็ทำให้ อปท.มีสถานะไม่ต่างอะไรจากองค์กรภาครัฐส่วนกลาง ดังคำกล่าวของประทีป พลมณี ที่ว่า “การทำงานในปัจจุบัน แม้จะมีการกระจายอำนาจสู่ท้องถิ่นแล้ว แต่ในปัจจุบันในท้องถิ่นก็เหมือนกับราชการหน่วยงานหนึ่ง ยึดติดภาพลักษณ์ของหน่วยราชการด้วยกฎระเบียบที่ยุ่งเหยิงอยู่”

ในส่วนของการประสานงานกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นนั้น สภาองค์กรชุมชนห้วยต้อน สามารถนำแผนชุมชนที่มาจากระดมความเห็นจากเวทีประชาคม เสนอสู่แผนพัฒนาขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นได้ โดยได้รับความร่วมมือจากอปท.พอสมควร เห็นได้จากการให้ใช้พื้นที่ในการประชาคม การเข้ามามีส่วนร่วมจากฝ่ายอปท.เอง ส่วนปัญหาที่พบคือ จากเวทีประชาคมที่จัดโดยสภาองค์กรชุมชนนั้น มีการจัดทำแผนชุมชนที่มาจากการระดมความเห็นจากชาวบ้านที่เข้าร่วม ซึ่งแต่ละคนก็ได้สะท้อนปัญหา และจัดลำดับความสำคัญร่วมกัน แต่เมื่อแผน

เสนอไปยังอปท. ปัญหาที่สำคัญ ที่ถูกจัดไว้เป็นลำดับต้นๆ กลับกลายเป็นปัญหาท้ายๆ ในแผนพัฒนาของอปท. หรือปัญหาบางประเด็นก็ถูกตัดทิ้งไป ดังคำกล่าวของทองใบ ปราบภัยที่ว่า “ก็เสนอไปทางอบต. แต่เวลาไปแผนของเขา ของที่เราเสนอไปมันไปอยู่ตอนท้ายๆ ไม่รู้จะได้ทำหรือไม่ ที่ไม่เห็นมีที่เสนอไปก็มีอยู่มาก ที่เราเสนอไปมันไม่ถึงครึ่งหรอก ที่อยู่ในแผนของเขา” ส่วนประทีป พลมณี ให้ความเห็นว่า “พอท้องถิ่นมาเราได้ เหมือนกับเราได้พื้นที่มาแล้ว ที่เหลือคือการจัดสรรทรัพยากร เช่น งบประมาณ เพราะคนใน อทป. ก็เป็นคนในท้องถิ่น ระยะต่อตรงนั้นมันเกิดขึ้น เป็นช่วงที่เราดึงเอาอำนาจมาจากกระทรวงมหาดไทย สภาพของท้องถิ่นเป็นอย่างไรก็ขึ้นอยู่กับคนท้องถิ่น ดังนั้นถ้าเปลี่ยนก็ต้องเปลี่ยนวิถีชีวิตของเราเสียก่อน” คำพูดนี้สะท้อนให้เห็นถึงลักษณะการจัดการของคนในท้องถิ่นสองประการคือ **ประการแรก** ศักยภาพขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ที่ไม่สามารถสนองต่อความต้องการของประชาชนได้เสมอไป และแม้ว่าจะมีองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นแล้วก็ตาม แต่ปัญหาของชาวบ้านในปัจจุบันก็หาได้บรรเทาเบาบางลงเลย ดังนั้นการที่เกิดสภาก่อตั้งชุมชนขึ้น ก็เปรียบเสมือนหนึ่งองค์กรที่ช่วยในการคัดกรองปัญหาต่างๆ เข้าสู่อปท. ทางหนึ่ง อีกส่วนหนึ่งก็ช่วยในการแก้ไขปัญหาด้วยตนเอง โดยการระดมทรัพยากรที่มีอยู่ในชุมชน หรือไม่เช่นนั้นก็เป็นพลังต่อรองกับหน่วยงานภาครัฐ ที่มีศักยภาพให้เข้ามาช่วยจัดการกับปัญหา เช่นในกรณีคุณภาพน้ำในลำห้วยชีลอง **ประการต่อมา** คือความเฉื่อยชาในอดีตของคนในชุมชน จากที่เคยต่างคนต่างอยู่ เมื่อเกิดปัญหาต่างคนก็ต่างแก้ไข ซึ่งในบางครั้งเป็นปัญหาใหญ่กว่าที่คนตัวเล็กตัวน้อยคนหนึ่งๆ จะสามารถแก้ไขได้ด้วยตัวเอง เมื่อมีการกระจายอำนาจสู่ท้องถิ่น ก็เป็นช่วงเปลี่ยนผ่าน ที่ประทีปเรียกว่า “รอยต่อ” ระหว่างการให้อำนาจท้องถิ่นกับภาครัฐในส่วนกลาง โดยเฉพาะการแย่งชิงทรัพยากรอันสำคัญ อย่างเช่นงบประมาณ ที่ท้องถิ่นมักจะอ้างว่ามีไม่เพียงพอต่อการดำเนินงานในแต่ละปีงบประมาณ แต่พอมีสภาก่อตั้งเกิดขึ้น และมีการสนับสนุนให้มีการจัดตั้งกลุ่มภาคประชาชนขึ้นมา ก็ทำให้คนที่เคยเฉื่อยชา ต้องเข้ามารวมกลุ่มกัน ความสำเร็จเล็กๆ น้อยๆ จากการระดมสมอง และการhamดัดที่เป็นของกลุ่ม โดยการร่วมมือจากคนส่วนใหญ่ในชุมชน ทำให้ชาวบ้านตระหนักรู้ และกระตือรือร้นที่จะรวมกลุ่มกันเพื่อจัดการกับปัญหาด้วยตนเองมากขึ้น คืออย่างน้อยได้ใช้เวทีประชาคม เป็นที่รวบรวมปัญหา และเสนอแนวทางแก้ไขปัญหา ในขณะที่ได้รับการยอมรับจากคนในชุมชนด้วย

จะเห็นได้ว่าการทำงานของสภาก่อตั้งชุมชนห้วยด้อน เป็นลักษณะของการริเริ่มในการรวมกลุ่มกันของชาวบ้านในชุมชน ซึ่งต้องการจุดประกายความคิดให้ชาวบ้านได้เรียนรู้ชุมชนของตนเองร่วมกัน ได้เรียนรู้การจัดการกับทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่ค่อนข้างสมบูรณ์ร่วมกัน และร่วมกันสะท้อนปัญหาสู่ส่วนรวม หากจะเรียกว่าเป็นความสำเร็จ คงกล่าวได้ว่าเป็นความสำเร็จในช่วงต้นเท่านั้น โดยมีปัจจัยที่นำไปสู่ความสำเร็จขั้นต้นนี้ อาจวิเคราะห์ได้ ดังนี้

ประการแรก ตัวของแกนนำชุมชนเอง จะเห็นได้ว่าแกนนำของชุมชนของสภาก่อตั้งชุมชนห้วยด้อนนั้น เป็นผู้ที่มีประสบการณ์ในชีวิตค่อนข้างสูง บางคนอย่างเช่น ทองใบ ปราบภัย ประทีป พลมณี เป็นบุคคลที่ทำงานภาคประชาชนมายาวนาน ทำให้สามารถสะท้อนประเด็นปัญหาของชุมชนได้อย่างไม่ยากนัก ประกอบกับสมาชิกบางส่วนก็มีประสบการณ์จากการทำงานภาครัฐ เช่น เป็นข้าราชการที่เกษียณอายุมาแล้ว ก็ทำให้สามารถมองเห็นปัญหาการจัดการของภาครัฐว่าจะจะเป็นไปในลักษณะใด การได้พูดคุยกับผู้ที่ผ่านประสบการณ์จากการทำงานภาครัฐนั้น สะท้อนให้เห็นถึงแนวทางการทำงานภาครัฐ ว่ายังคง “ภายใต้เรืออยู่ในอ่าง” อยู่นั่นเอง ปัญหา

บางอย่างนั้นเป็นปัญหาเรื้อรังที่อยู่กับสังคม อยู่กับชุมชนมายาวนาน แต่ส่วนกลาง จังหวัด หรือ แม้กระทั่งปัจจุบันที่มีองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นแล้ว ก็ยังคงแก้ไขปัญหานี้ไม่ได้ เช่น เรื่องการทำสวนยางพาราบนพื้นที่ภูเขา หรือบนแหล่งต้นน้ำ ซึ่งอาจจะเป็นสิ่งที่ส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตของชาวบ้านได้ แต่เมื่อภาครัฐเข้ามาแก้ไข ก็ไม่สามารถทำให้ปัญหาถูกแก้ได้อย่างจริงจัง ในขณะที่กลุ่มผู้นำที่ผ่านประสบการณ์จากการทำงานภาครัฐก็ได้สะท้อนให้เห็นถึงกลไกการจัดการปัญหาของภาครัฐที่ทำเมื่อมีประชาชนไปร้องเรียนเท่านั้น แต่นโยบายในเชิงรุกภาครัฐแทบจะไม่ทำเลย ดังนั้นก็เห็นได้ว่า เมื่อภาครัฐไม่สามารถสนองตอบต่อความต้องการได้ทั่วถึง ท้องถิ่นก็ยังคงเป็นเสมือน “ผู้ใหญ่ที่ยังไร้ภูมิภาวะ” ที่ยังไม่มีความสามารถเพียงพอที่จะช่วยเหลือชาวบ้านได้อย่างทั่วถึง ก็ต้องเป็นชุมชนด้วยกันนั่นเองที่จะช่วยกันเอง แยกนำเหล่านี้เชื่อในพลังในการรวมตัวกันของชุมชน เชื่อในการระดมความเห็นกันของภาคประชาชนเพื่อร่วมกันแก้ไข เรียกร้องเปลี่ยนแปลง ในสิ่งที่ทุกคนได้รับความเดือดร้อนร่วมกัน

ประการที่สอง ความร่วมมือร่วมใจกันของชาวบ้าน แม้ว่าการรวมกันเป็นสภาองค์กรชุมชนจะเพิ่งจัดตั้งขึ้นหลังจากมีพระราชบัญญัติสภาองค์กรชุมชน แต่กิจกรรมการรวมกลุ่มของชาวบ้านได้เคยเกิดขึ้นมาแล้ว เมื่อครั้งการทำงานร่วมกันในโครงการแผ่นดินธรรมแผ่นดินทอง นั่นอาจเป็นจุดเริ่มต้นของการรวมกลุ่มกันของชาวบ้าน ดังคำกล่าวของ ประทีป พลมณี ที่ว่า “ชาวบ้านตำบลห้วยด้อน สมัยขับเคี่ยวกันหมู่บ้านแผ่นดินธรรม แผ่นดินทอง ชาวบ้านนี้ละสุดยอด ทักทั่วระบบราชการได้ เอาการพัฒนาที่ไม่ยั่งยืนเข้ามา เขาไม่ยอมรับ” ก็เป็นสิ่งสะท้อนให้เห็นถึงการรวมกลุ่มของชาวบ้านในการร่วมมือกันจัดการกับปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชน และเป็นพลังต่อรองกับภาครัฐที่ยึดเย็ด การพัฒนาที่ชาวบ้านไม่ต้องการ โดยเกรงจะกระทบกับวิถีชีวิตดั้งเดิมของชุมชนท้องถิ่น และเกรงจะเป็นการพัฒนาที่ทำให้ชุมชนต้องเปลี่ยนแปลงไปในทิศทางที่ไม่สอดคล้องกับความต้องการของคนในชุมชนอย่างแท้จริง ส่วนปัญหาก็คือ การรวมกลุ่มของชุมชนนั้น ไม่ต่อเนื่องเมื่อกลุ่มไร้ผู้นำ หรือไม่มีโครงการจากหน่วยงานภาครัฐเข้ามาสนับสนุนทำให้การรวมกลุ่มอ่อนตัวลงไป สะท้อนให้เห็นถึงการกลับมาพึ่งพาภาครัฐของประชาชนอีกครั้งหนึ่ง แต่เมื่อมีสภาองค์กรชุมชน ทำให้ชาวบ้านสามารถกลับมารวมกลุ่มโดยการพึ่งพาตนเอง พึ่งพาทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่ในชุมชนอีกครั้ง สิ่งที่ปรากฏขึ้นภายหลังการมีสภาองค์กรชุมชน คือการร่วมมือร่วมใจกันของชาวบ้าน ความพร้อมเพรียงของหมู่คณะ และความมีจิตสาธารณะเกิดขึ้นของคนในชุมชน โดยสรุปได้จากคำกล่าวของ เสด็จ แดงสกุล ที่ว่า “ความร่วมมือกันใช้ได้ อย่างบ้านชีลองใต้ เมื่อก่อนขัดแย้งกัน เดียวนี้กันันเขาทำเรื่องชุมชนเข้มแข็ง ชาวบ้านออกมาช่วยกันตัดหญ้าเยอะมาก ผมว่าสุดยอดเลยครับ”

ในการทำงานของสภาองค์กรชุมชนห้วยด้อน เพิ่งจะเป็นจุดเริ่มต้นในการแสวงหาความร่วมมือจากชาวบ้านในชุมชน ผ่านการเรียนรู้ร่วมกันของคนในชุมชนในเวทีสาธารณะ เพื่อกระตุ้นจิตสำนึกในการร่วมรับผิดชอบชุมชนร่วมกันของชาวบ้าน ซึ่งผลตอบรับจากชาวบ้านก็เป็นที่น่าพอใจ เนื่องจากปัญหาที่มีอยู่ในชุมชนได้รับการแก้ไขจากสภาองค์กรชุมชน ที่ทำงานเคียงบ่าเคียงไหล่กับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ปัญหาบางส่วนก็ได้รับการแก้ไขจากเวทีประชาคมของสภาองค์กรชุมชน ปัญหาบางอย่างถูกคลี่คลายจากหน่วยงานภาครัฐที่นำเสนอจากสภาองค์กรชุมชน ขณะนี้เรื่องหลักที่น่าจะเป็นประเด็นสำคัญที่สุด ก็คือ การจัดการกับทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่ค่อนข้างสมบูรณ์ในชุมชน เช่น แหล่งน้ำ ป่าไม้และผลิตผลจากป่า ชาวบ้านจะสามารถอยู่กับทรัพยากรธรรมชาติได้อย่างไร นี่เป็นประเด็นที่ค่อนข้างสำคัญ แต่ความสามารถของชุมชนใน

การจัดการตนเองนั้นมิใช่น้อย ที่เห็นได้ชัดคือ การมีผู้นำที่มีแนวคิดในการต้องการการมีส่วนร่วมจากภาคประชาชน และความสามารถในการระดมคนในเวทีประชาคม ก็ทำให้เห็นได้ว่า ชาวบ้านมีความสนใจในประเด็นนี้อยู่ แต่ที่ยังไม่ปรากฏให้เห็นได้อย่างเด่นชัดคือ ความเป็นรูปธรรมจากการทำงานของชุมชน ซึ่งวิเคราะห์ต่อไปได้ว่าเป็นผลมาจากการขาดความต่อเนื่องในการรวมกลุ่มกันของชุมชน ทำให้ขาดการทำงานอย่างประสานสอดคล้องกัน และขาดการเรียนรู้อย่างต่อเนื่องร่วมกัน ทำให้เมื่อมีสภาองค์กรชุมชน ก็ต้องจัดการเรียนรู้ให้ชาวบ้าน ให้ชุมชนตระหนักรู้ร่วมกันอีกครั้ง